

Жанровые и стилистические особенности музыкальных произведений Наримана Мамедова

Статья посвящена изучению своеобразного и оригинального стиля азербайджанского композитора и музыковеда Наримана Мамедова. Анализируя музыкальное наследие Н.Мамедова, автор раскрывает направления творческого стиля композитора и систематизирует их в качестве национальных и классических стилей, которые тесно связаны между собой, а также особенности музыкальных произведений различных жанров.

Ключевые слова: композитор, творческий стиль, национальные корни, музыкальные традиции, жанры.

Genre and stylistic features of musical creativity by Nariman Mamedov

The article is devoted to studying the special and original style of the Azerbaijani composer and musicologist Nariman Mamedov. Analysing N. Mamedov's musical heritage, the author reveals the directions for research of creative style of the composer and systematizes them as national and classic styles which are closely interconnected, and also features of music products of different genres are considered.

Keywords: composer, creative style, national roots, traditions, genres.

AZƏRBAYCANDA ESTRADA-CAZ VOKAL İFAÇILIĞI

İnarə BABAYEVA

Azərbaycan xalqı əsrlər boyu özünəməxsus maddi və mənəvi irs yaratmışdır. O, mədəniyyətin hər bir sahəsində, o cümlədən musiqi yaradıcılığı sahəsində də heyrətamiz nümunələr sahibidir. Azərbaycan musiqisinin kökləri əsrlər öncəsinə gedib çıxır və bu tarixi inkişaf onun zənginləşməsinə, çoxşaxəliyyətinə səbəb olub. Tarixi inkişaf prosesində melodiya, ritm zənginliyi yaranmış və yeni-yeni janrlar mənimşənilməmişdir. Bu qədim və zəngin yaradıcılıq sonralar bəstəkarlar üçün tükenməz bir mövzu və ilham qaynağı olmuşdur. Milli köklərə bağlı professional Azərbaycan musiqisindən söz açdıqda dahi Üzeyir Hacıbəylinin adını qeyd etmək mütləqdir. O, bəstəkar yaradıcılığı ilə milli musiqi ənənələrini üzvi surətdə birləşdirərək Azərbaycan musiqisini yeni bir müstəviyə çıxartdı. Mövcud zaman musiqi həyatımızda da bu ənənə davam edir.

Azərbaycan musiqi sənətinin şərəfli tarixi həm milli həm də müasir musiqi nümunələri ilə zəngindir. Azərbaycan musiqisinin dünya səhnələrinə çıxması yeni-yeni janrların musiqiyə sirayət etməsinə zəmin yaratdı. Bunu mədəniyyətə mübadiləsi də adlandırmaq olardı. Musiqidə bir sıra yeni janrlar yarandı yeni üslublar nəzərə çarpdı. Əsərlərin və mükəlləflərin sayca çoxaldığı bir dövrdə yeniliklərin yaranması labüd idi. Odu ki, XX əsrin ortalarında Bakı küləyi qədr ruhunda azadlığı tərənnüm edən, məğrur və sərbəst fitratlı musiqi janrı olan caz Azərbaycan səhnələrində eşidilməyə başlandı. Sanki bu janrı o dövrlər müstəqillik üçün alışıb yanan Azərbaycan xalqıyla ortaq xüsusiyyətləri vardı. Belə

ki, tarixinə nəzər salsaq onun da azadlığa can atan bir zümərənin mədəniyyətinə mənsub olduğunu görmüş olanıq. Lakin Azərbaycanda milli musiqiyə birləşərək yeni bir səslənmə yeni bir ahəng yaratmış oldu. Daha çox muğam üzərində qurulması onun etnik musiqi xüsusiyyətlərini daha qabarıq şəkildə əks etdirir. Azərbaycanda yaranması dahi bəstəkarımız Tofiq Quliyevin adı ilə bağlıdır. O, 1939-cu ildə Niyazi ilə birlikdə Azərbaycan Dövlət Estrada Orkestrini yaradı. Onun 1937-1939-cu illərdə A. N. Tsfasmanın Ümumittifaq caz orkestrində caz ifaçısı kimi fəaliyyət göstərməsi artıq bu sahədə təcrübəsinin olmasına dəlalət edirdi. 1941-ci il sentyabrın 7-də Filarmoniyanın səhnəsində Tofiq Quliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Dövlət Estrada orkestri çıxış edir və bununla da milli cazın yaranma tarixi başlayır. Orkestr üç trombon, üç truba, beş saksofon, royal, qitara və zərb alətlərindən ibarət idi. Repertuarlarına klassik cazla yanaşı Niyazi və Tofiq Quliyevin pyesləri daxil olunur. Zamanla musiqiyə yeni nəfəs gətirən bu orkestr dinləyicilərin və həmçinin musiqiçilərin rəğbətini qazanır. P. Rüstəmbəyov (saksofon), A. Bünyadzadə, D. Bağırbəyova və b. orkestrin ilk ifaçıları olmuşlar.

Bununla artıq Azərbaycan caz ənənəsi caz məktəbi təməli qoyulmuşdur. Bu da o demək idi ki, heç bir maneə bu janrın inkişafını əngəlliyə bilməzdi əksinə onun daha da vüsət alıb geniş kütlələrə çatacağı və bu janrda yazıb yaranan istedadlı bəstəkarlar sırasına yeni-yeni şəxsiyyətlər əlavə olunacaqdı. Bu sıralarda yer almış bəstəkarlardan biri də Rauf Hacıyev idi. 1956-

ci ildə orkestra rəhbərlik edərək qısa bir zamanda böyük işlərə müvəffəq oldu. Oqtay Ağayev kimi bir sıra ifaçılar bu orkestrin solistləri olmuşlar. Ölkə daxilində və həmçinin ölkə hüdudlarından kənar qastrol səfərləriylə çıxış etmiş orkestr heyət quruluşuna görə Amerikanın Big-band orkestr quruluşuyla eynilik təşkil edirdi.

50-60-cı illər musiqinin bu janrında yazan bəstəkar və ifaçılar üçün məşəqqətli dönmə olur. O zamanki siyasətin qərb mədəniyyətinin təbliğatına qoyduğu qadağalar təsirsiz ötürmüşür. Azərbaycanda caz musiqisinin intibah dövrü ötən əsrin 60-cı illərindən sonrakı dövrə təsadüf edir. Qara Qarayev, Niyazi, Tofiq Quliyev və Rauf Hacıyev sözü gedən janrı inkişaf etməsi üçün şərait yaradırdılar. 1961-ci ildə Tofiq Əhmədovun rəhbərliyi ilə Azərbaycan Radio və Televiziya Orkestri yaradıldı. Rafiq Seyidzadə o illər haqqında öz xatirələri ilə bölüşərək maraqlı məqamlara toxunur. Məşhur Eddi Rozner orkestri ilə birgə Azərbaycanda qastrol səfərində olduqda Bakı dinləyicisinin kamerton rolunda gördüyünü və məhz bu səbəbdən yeni repertuarla olan səfərlərinin Bakıdan başladığını vurğulamışdır.

Estrada-caz musiqisi üçün əlamətdar hadisələrdən biri də bu illərdə "Qaya" vokal kvartetinin yaranması idi. Bu kvartet mövcud olduğu illər ərzində onun heyəti dəfələrlə dəyişmişdir. Lakin bu qrupun ən böyük uğurları Teymur Mirzəyevin, Arif Hacıyevin, Rauf Babayevin və Lev Yelisavetskinin adları ilə bağlıdır. Sonralar bu kvartet Dövlət Teleradio verisləri Komitəsinin heyətinə daxil olundular. Fikrət Əmirov, Tofiq Quliyev, Rauf Hacıyev, Vasif Adıgözəlov, Fərac Qarayev və Tofiq Babayev kimi görkəmli bəstəkarlar məxsusi olaraq "Qaya" kvarteti üçün mahnılar yazmışlar. Orkestrin rəhbəri Rauf Babayevin caz harmoniyaları milli musiqiyə qovuşaraq özünəməxsusluq yaratmışdır. Yetmişinci illərdə əfsanəvi "Qaya" ilə yanaşı "Bakının işıqları", "Biz Bakıdanıq", "Bakı gülür və oxuyur", "Bakı sızınadır" və başqa caz kollektivləri çox populyar idi. Bu illərdə həmçinin milli caz ənənəsinin əsasını qoyan Vaqif Mustafazadənin yaratdığı "Sevil" kvarteti səhnələrdə yer aldı. Bu qrup adını Cəfər Cəbbarlinin eyni adlı dramından götürərək Azərbaycan qadınının simvolu olmuşdur. Repertuarları yeni caz harmoniyalarıyla işlənmiş xalq mahnılarından ibarət idi. Gənc nəsil bu musiqiləri böyük maraqla qarşılayıb həvəslə dinləyirdilər.

Estrada-caz ənənələrinin pillə-pillə Azərbaycan musiqisində yer tapması onu artıq musiqi yaradıcılığının ayrılmaz qoluna çevirdi. Müasir dövrimüzdə də yaradıcılığını bu səpkidə davam etdirən incəsənət nümayəndələrimiz kifayət qədərdir. "Qaya" qrupunun bədii rəhbəri olmuş Rauf Babayev 90-cı illərdə "Bəri bax" qrupunu yaradaraq öz zəngin təcrübəsini qrupun heyətindəki istedadlı gənclərə öyrədirdi.

Caz janrı artıq dinləyicilər və musiqi xadimləri tərəfindən yetəri qədər sevilib mənimşənilməmişdir. Sanki bu janr hər zaman musiqimizdə mövcud olmuşdur. Caz janrında oxuyan kollektivlərdən diqqət cəlb edənlərdən biri də Rəşad Haşimovun bədii rəhbər olduğu "Rast" qrupudur. Çox sevindirici haldır ki, bu qrup 1996-cı ildə

Fransada keçirilən "Radio France International" müsabiqəsində iştirak edərək 360 qrupdan 10 ən güclü qrupların sırasına düşərək müsabiqənin finalçısı olmuşdur. Bu illərdə ilk dəfə vokalçı kimi Rauf Babayevin kollektivi ilə birlikdə çıxış etmiş Əzizə Mustafadzadənin yaradıcılığı maraqlı doğundur. Ölkə hüdudlarından kənar onu "şərq divası", "cazın şahzadəsi" adlandırırlar. Şərq musiqisini avropa musiqisiylə sintez edib ahəng yaratması dinləyən hər kəsi məftun edir və daha öncə heç eşitmədikləri bir musiqi dünyasına qərq edir.

Son illərə nəzər yetirdikdə isə ölkədə keçirilən bir çox musiqi yarışmaları, festivalları, bizə səhnməz də yeni-yeni istedadları görmək imkanı yaradır. Belə bir mötəbər yarışlardan biri "Səs Azərbaycan" ("The Voice") layihəsidir. Bu layihə dünyanın 50-dən çox ölkəsində nümayiş olunub. Müxtəlif janrlarda oxuyan istedadlı aşkar olunması üçün fürsət yaradır. Sözsüz ki, bu yarışma vasitəsilə estradamızda caz vokal janrında oxuyanlar sırasına yeni istedadlar qoşulur. Tofiq Hacıyev, Nərimin Kərimbəyova, Ülker Əliyeva, Emiliya Yaqubova kimi gəncləri misal gətirmək olar. Əlamətdar hadisələrdən biri isə Bakıda keçirilən beynəlxalq caz festivalıdır. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Azərbaycan Mədəniyyət Fondu tərəfindən təşkil olunan bu festival vasitəsilə dünyanın dörd bir tərəfindən olan şöhrətli caz ifaçıları Bakı səhnələrində çıxış edərək caz sevrələrlə onları görmə və dinləyə bilmə kimi əlamətdar anlar yaşadı. Həmçinin janra maraqla aşılayaraq dinləyici kütləsinə və bu janrda yaranan musiqiçilərin sırasının artmasına zəmin yaradır. Bütün avropa qitəsinin qatıldığı "Avroviziya" yarışmasına Azərbaycanın da qatılması əlamətdar bir hadisə kimi qeyd olunur. Bu yarışmaya qatılmış ilk iştirakçımız Elnur Hüseynov və Samir Cavadzadə də bu üslubda çıxış edən nümayəndələrdəndirlər. Sonrakı illərdə bu yarışmaya qatılan həmvətənlərimiz sırasına da bu janra müraciət edən ifaçılar vardır. Səbinə Babayeva, Məryəm Şabanova, Aysel Məmmədova estrada səhnəsini caz vokal musiqi parçaları ilə bəzəyir.

Yaranmış caz qrupları mövcud olduğu illər ərzində həmçinin sonrakı illər üçün də töhfə vermişdir. Belə ki, öncədən caz kollektivlərində ifa edib sonradan estradamıza püxtələşmiş bir caz vokal ifaçıları kimi qatılan bir neçə ifaçılar vardır ki, uğurları və repertuarları təqdirə layiqdir.

İlk öncə ilk caz vokal kvartet olan "Qaya" qrupunun kecmi vokalçısı Cavan Zeynalının adını çəkmək olar. O, həm Azərbaycan bəstəkarlarının yazdığı caz kompozisiyalarının, həm də əcnəbi caz kompozisiyalarının da ifaçısıdır. Belə ifaçılardan biri də Sevdə Ələkbəzadədir. O, bir çox beynəlxalq caz müsabiqələrində Azərbaycanı layiqincə təmsil etmişdir. İfa etdiyi musiqi nümunələri sırasında "Rast" qrupunda olduğu kimi Azərbaycan xalq mahnılarının caz harmoniyaları ilə işlənməsi də vardır. "Laçın", "Əlimi bığaq kəsibdir", "Ay lulu", "San gəlin" və s. mahnıların repertuarında yer almışdır.

Diana Hacıyeva isə "Bəri bax" kollektivinin solisti olmuşdur. Repertuarında əsasən əcnəbi caz musiqi